

5. Наведіть приклади описового перекладу.
6. Що таке слова-реалії? Чи трапляються вони у перекладі споріднених мовних систем?
7. Опишіть проблему «фальшивих друзів» перекладача. Яким чином це відображено у слов'янських мовах?

Тема 9. ГРАМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

План

1. Місце граматики в структурі мови.
2. Причини застосування граматичних перекладацьких трансформацій.
3. Види граматичних трансформацій

1. Місце граматики в структурі мови

Як відомо, граматика поділяється на морфологію – правила, що стосуються слів і синтаксис – правила формування речень. Частини мови – основне поняття в граматиці, без якого неможливо було б вивчати різні мови. За допомогою частин мови людина розрізняє речі, їх якості, дії та признаки. В структурі мови граматиці відводиться центральне місце. Вона виконує абстрактне «технічне» описання устрою мови і виявляє граматичні ознаки слів. Граматичні ознаки – це абстрактне мовне значення, властиве рядам слів і синтаксичних конструкцій, і яке має у мові стандартне вираження. Так, слова *бігти, йти повзти* передають значення процесу та невизначеної форми дієслова, а слова *беріз, вікон, дітей* передають родовий відмінок множини іменника.

Якщо лексичний запас мови та фонетичні правила змінюються при розширенні контактів з іншими мовами, то граматика є найбільш стійкою до впливу інших мов. Вона формує непроникну систему, тому в українській / російській мовах важко знайти нормативний відповідник таким граматичним явищам польської / англійської мови, як артикль, допоміжне дієслово в питальному чи негативному реченні, узгодження

часів у складному реченні тощо. Вивчаючи граматичні системи різних мов, мовознавці дійшли висновку, що неможливо побудувати єдину систему частин мови для всіх мов, кожна конкретна мова має низку особливостей. Так, в українській, польській мовах – 7 відмінків, в російській – 6, англійській їх тільки 2, а в угорській мові – 22. У мовах, що суттєво відрізняються своєю будовою від європейських, існують такі граматичні категорії, які нам важко навіть уявити. Отже, ці самі особливості граматичної системи мови і становлять проблему для перекладача.

2. Причини застосування граматичних перекладацьких трансформацій

Між граматичними системами слов'янських мов є певні розходження, які в процесі перекладу диктують застосування певних граматичних перекладацьких трансформацій. За наслідками аналізу перекладів граматичні трансформації складають 83,7 %, зокрема, замін частин мови – 5,3 %, станів дієслова – 9,6 %, відсутніх синтаксичних конструкцій (герундіальних і інфінітивних) – 11,7 %, та ін.

З конкретних причин граматичних трансформацій відзначимо дві головні: це відсутність формального граматичного відповідника в одній з мов та різниця у сфері застосування того чи іншого граматичного елемента.

Головна особливість граматичного аспекту перекладу полягає у жорстко детермінованих відносинах між системами мови-джерела і мови-перекладу, які в більшості випадків прописують однозначний вибір перекладацького рішення. Отже, виникаючі в процесі перекладу трансформації граматичних елементів є системно обумовленими. Їх загальною властивістю є те, що вибір відповідної граматичної одиниці у мові-перекладі робиться автоматично і які-небудь відхилення від прописаних системою мови правил виключені.

Так, зовсім не залежать від волі перекладача такі трансформації, як заміна граматичного роду іменників, що позначають істоти: (*Собака гавкнув – Собака гавкнула*); перехід від однини до множини деяких іменників та ін. У той же час очевидно, що, не зважаючи на сувору детермінованість відносин між граматичними системами мов, в них завжди є елементи, які припускають деяку варіативність перекладу. Ці відхилення пояснюються наявністю синонімічних засобів вираження, більшою частотністю використання одного елемента в ущерб іншому, наявністю лакун в граматичній системі однієї з мов, контактуючих при перекладі та ін.

3. Види граматичних трансформацій

Види граматичних трансформацій дуже різні, тому важко дати їх повний перелік. Граматичні нюанси настільки численні і специфічні, що завжди лишають місце для нового неочікуваного варіанту перекладу. Принципово вони можуть бути зведені до чотирьох типів: заміни, перестановки, додання, опущення.

Заміни - один з самих розповсюджених видів граматичних трансформацій, що стосуються як морфології, так і синтаксису. Деякі з граматичних заміни вже згадувалися в попередньому тексті лекції, як то: зміна роду і відмінку іменника, перехід з однини до множини, заміна пасивної конструкції активною чи навпаки, заміна інфінітивної чи герундіальної конструкції підрядним реченням.

Модальні дієслова у германських мовах мають більшу палітру відтінків значень, яких не мають слов'янські, отже при перекладі речень з модальними дієсловами доводиться замінювати відсутні слова найближчими за значенням. Замінюється граматична категорія часу, відсутня в українській, російській, польській граматиці, наприклад, перфектні та подовжені часи. Перераховані випадки не вичерпують списку граматичних заміни. В цих трансформаціях беруть участь всі частини мови, всі члени речення і всі синтаксичні конструкції, що і пояснює їх численність і різноманітність.

Перестановки - інший різновид граматичних трансформацій, який зводиться до зміни лінійного розташування елементів висловлювання, найчастіше - членів речення. Причини застосування перестановок полягають в різниці нормативних установках систем різних мов. Наприклад: конструкція *There are many people at the bus stop* українською може бути перекладена як: *На автобусній зупинці багато людей*, або *Людей на автобусній зупинці багато*, тощо.

Різниця в граматичній побудові відмінків іменників також найчастіший привід зміни лінійного розташування елементів висловлювання.

Порядок слів змінюється при перекладі питальних речень, і особливо, коли в них є прийменники, винесені в українському варіанті на перше місце. В англійському варіанті перекладу вони займають останнє місце.

Про що ця книга? - What is this book about?

Безособовим реченням у слов'янських мовах, в яких повідомляється про моральний або фізичний стан людини або об'єкту, відповідають в англійській мові особові речення. Присудок в таких реченнях звичайно виражений поєднанням *to be* + *прикметник*. При

перекладі на українську мову відбувається перестановка майже всіх членів речення. *Cyprus is rather hot in summer* = *Влітку на Кипрі дуже спекотно.*

Як бачимо, два останні приклади демонструють поєднання перестановок елементів із замінами частин мови, які входять до складу речення оригіналу. Такий прийом комбінування трансформацій досить поширений в практиці перекладу.

Додавання - граматична трансформація, при якій у перекладеному тексті з'являються нові лексичні елементи, експліцитно розкриваючи те, що в оригіналі виражено граматично. Так, система української/російської/польської граматики дозволяє формування загального питання одним смисловим дієсловом *Знаєте?*; граматична норма багатьох германських мов мови потребує в цьому разі добавлення допоміжного дієслова та специфічного порядку слів: *Do you know?* (англ.).

Опущення - вид граматичних трансформацій, протилежний добавленням. Мова йде про опущення в перекладі надлишкових мовних одиниць. В більшості випадків це елементи, які відносяться до структури мови: так, деякі займенники, вживання яких в англійському реченні рекомендоване системними правилами, будуть надлишковими в українському / російському / польському перекладі:

I washed myself = *Я вмився / Я умылся*

Як відомо, артиклі, допоміжні дієслова у заперечних чи питальних реченнях відсутні в багатьох слов'янських мовах, тому вони не перекладаються взагалі.

Грамматичні трансформації є найкращим шляхом досягнення еквівалентності перекладу. Слід звернути увагу на те, що лексичні одиниці, що передають понятійний зміст тексту, виступають у певних граматичних формах і тому значення, виражені цими формами можуть становити джерело додаткової денотативно! інформації. Тим самим, ще раз підтверджується актуальність передачі в перекладі значень граматичних одиниць.

Слід пам'ятати, що для більш успішного перекладу і пошуку потрібного відтінку значення або граматичного нюансу перекладачу необхідне дуже хороше знання рідної мови в активній формі. Перекладач повинен розуміти це і прагнути поглиблення знань рідної мови, розширюючи таким чином знання іноземної.

Питання для самоконтролю:

1. Яке місце посідає грамати́ка у системі мови?
2. Як пов'язані поняття «еквівалентність» та «граматична трансформація»?
3. Наведіть приклади граматичних трансформацій.
4. Назвіть види граматичних трансформацій.

Тема 10.

ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА.

План

1. *Специфіка професії перекладача.*
2. *Фаховий рівень підготовки перекладача на сучасному етапі.*
3. *Перекладацький етикет.*
4. *Мова перекладача. Культура мовлення.*

1. Специфіка професії перекладача.

У наш час значення перекладу і діяльності перекладача усних і письмових текстів є беззаперечним. Але виникає питання, що є більш важливим для сучасного суспільства, праця з усного перекладу чи письмового.

На це просте запитання нелегко дати відповідь. З одного боку, перекладач забезпечує письмовим оформленням твори різних жанрів, стилів, надаючи змогу сучасним і наступним поколінням ознайомлюватися з тими чи іншими творами. З іншого боку, існує ціла низка ситуацій, для яких на сьогодні важливішим є актуальний, вчасний або терміновий (негайний) переклад. Все більше питань (як робочих, так і побутових) потребують обговорення, консультацій, порад, спроб, які не можна організувати і забезпечити їх проведення без усного перекладу.